

Vanajaveden muinaislinnoja

AATTO RATIA

Suomessa tunnetaan noin sata muinaislinnaa, linnavuorta tai mäkilinnaa, kuten niitä myös kutsutaan. Ne on rakennettu rautakauden lopulla tai keskiajan alussa (800–1300 jKr.) lähinnä suojaksi vihollista vastaan. Vanajaveden vesistön rantamille on keskittynyt poikkeuksellisen useita kallio- ja harjulinnoja.

Muinaislinnan tunnistaminen

Linna-loppuisia paikannimiä on varsinkin Lounais-Suomessa ja Hämeessä. Nimityksellä on alun perin tarkoitettu linnoitettua mäkeä. Myöhemmin linna-nimiä on annettu ympäristöstään kohoaville jyrkkärinteisille kallioille ja mäille, jotka ovat hahmoltaan linnamaisia. Tästä johtuen kaikki linna-nimiset vaikeapääsyiset vuoret, mäet tai saaret eivät ole todellisia muinaislinnoja.

Osa linna-loppuisista paikannimistä on kulttuurisidonnaisia, kuten asutusnimiä. Ne sisältävät usein eläinten nimiä, esim. Jäniksenlinna. Myös piru on saanut omat linnansa, etenkin Hämeessä. Osa niistä on vaikuttavia lohkarekasaukia, kuten Lopen Pirunlinna (Matiskainen ja Ruohonen 2004).

Muinaislinnaksi voidaan määrittää jo luonnostaan helposti puolustettavat maastokohteet, joita nimen ja perimätiedon perusteella pidetään linnoina ja joilla on jäljellä puolustusrakenteita, lähinnä kivivalleja. Esi- tai varhaishistorialliset esinelöydöt tukevat muinaislinna-määrittystä, vaikka silmin havainnoitavat rakenteet puuttuisivat.

Kaikkia muinaislinnoja ei edelleenkaan tun-

neta. Kaskeaminen, metsäauraukset, metsäkoneiden kulku-urat, kiviaineksen uusiokäyttö teihin, perustuksiin, siltoihin jne. ovat tuhonneet muinaislinnojen maa- ja kivivalleja tehokkaasti.

Osa muinaislinnoista sijoittuu ympäristöstään vuorimaisesti kohoaville kalliolohkoille, joita muros- ja vyöhykkeiden jyrkänteet rajaavat. Kalliot ovat useimmiten ainakin osittain moreenipeitteisiä. Muinaislinnoja on myös harjajaksojen korkeilla selänteillä tai kukkuloilla.

Rapola

Rapolan muinaislinna (2132 02 B-D; Sääksmäen maaperäkartta, Aimo Kejonen) on kuuluisin Vanajaveden vesistön mäkilinnoista. Se sijoittuu Sääksmäen Rapolaan, Vanajaveden pohjoisrantaa seurailevan suuren harjajakson laajentumaan. Linna-haudat, jotka ovat suppia, jakavat sen kahteen osaan.

Harjun rinteet ovat rantavoimien huuhtomat. Vanajaveden Rauttunselän puolella on rinteessä pitkällä matkalla mukulakivinen muinaisranta, jonka Väinö Auer (1924) on valokuvannut julkaisuunsa.

Linnan puolustusrakenteista on jäljellä joko pelkästään kivistä ladottu tai kiven ja maan sekainen vallinpohja. Maata on valliin luotu myös sen sisäpuolelta, mistä on todisteena vallin sisäreunaa seuraileva painanne. Kivet ja lohkareet puolustusrakenteiden perustuksissa lienevät Rapolanharjulla peräisin osin moreenista sen jäätikön puoleisilla liepeillä. Osa vallin kiviaineksesta on ilmeisiä moreenin kiviä.

▲ Kuva 1. Ylimmän rannan (140 m mpy.) alapuolinen muinaisranta Rapolanharjun länsirinteellä. Rannan havainnointi edellyttää laskeutumista opastetulta polulta rinteeseen ja kyykkäärmeiden välttämistä. KL 2132 02, X = 6788 440 ja Y = 2503 220.

Figure 1. Ancient beach below the highest point of shoreline at the western slope of the Rapola-esker.

Tenhola

Hattulan Tenholan linnavuori (2132 04 D; Leteen-suon maaperäkartta, Aimo Kejonen) on harjulinna. Se piiloutuu Tenholanlukkojen kamesmaastoon. Mäkilinnan alueella on havaintoja soravallien jäänteistä sekä kivrakenteista. Sen sijainti on ollut hämäläisasutukseen nähden syrjäinen läpi historiansa. Muinaislinnasta, joka vaikuttaa lähinnä tähytys- ja pakolinnalta, on näköyhteys läheisille vesireiteille.

Linnanpää

Hämeenlinnan Linnanpään harjulinna tunnetaan myös Vanajan Hakovuorena (2131 09 C; Hämeenlinnan maaperäkartta, Maija Haavisto-Hyvärinen). Muodostuma on Hattelman harjun kaakkoista jatketta. Linnanpään eteläosan kivivalleja on surutta tuhottu. Harjuselänteen E-puolella on Vanajaveden kapeikko, W-puolella jyrkkäseinäinen suppa. Selänteen harja kohoaa noin 25 m vedenpinnan yläpuolelle. Korkeus merenpinnasta on 125 m. Ylin ranta on karttalehdellä 133 m mpy.

Rantavoimat ovat korostaneet rinteiden jyrkkyyttä synnyttämällä korkeita rantatörmä. Mäki-

▲ Kuva 2. Rapolan linnavuoren Vanajaveden puoleista kivivallia, joka tosin on romahtanut hirsivaruksen lahottua. Tähytäjällä on vallilta laaja näkymä Vanajaveden Rauttunselälle.

Figure 2. Stone wall at Rapola hill fort.

▲ Kuva 3. Luhistunutta Linnanpään eli Hakovuoren muinaislinnan alemmaa puolustusvallia. Kivivalli päättyy länsipuolella jyrkkään harjurinteeseen, jolla hyökkääjä on ollut täysin suojaton.

Figure 3. Lower collapsed wall of the ancient hill-fort of Linnanpää (a.k.a. Hakovuori).

linnan luoteis- ja pohjoisosassa on kaksoiskivivalit. Länsipuolella alin valli alkaa puolustuksellisesti edullisen jyrkimmän rinneosan jälkeen. Ylä- ja alavalleja yhdistää selänteen luoteiskulmassa rinteeseen nouseva kivivalli, joka voi liittyä mahdolliseen porttirakenteeseen.

Kivivallien sisä- ja ulkopuolella todetut painanteet osoittavat, että maa-ainesta, lähinnä soraa, on käytetty valleihin (Taavitsainen 1990). Linnavuoren luoteisrinteessä on pintakivistä moreenia, jonka kookkaisiin maakiviin alempi valli tukeutuu. Linnanpää lienee linnoitettu keskeisen vesistörei-

◀ Kuva 4. Linnanpään puolustusrakenteissa on tukeuduttu taitavasti suuriin maakiviin. Niitä on ilmeisesti hyödynnetty myös porttirakenteessa. Maaperä on muinaislinnan luoteisosan rinteellä pintalohkareista moreenia.

Figure 4. Natural large stones have been utilised skilfully at Linnanpää to support the defensive structures.

Figure 5. Same trails are still used by the people as hundreds of years ago.

◀ Kuva 6. Jäätikön irrottama paasirakoillut graniidilohkare Mantereenlinnan lakialueella. Pienempiä lohkaraita on ilmeisesti vyörytetty hyökkääjän niskaan. Mantereenlinnan eteläsivu on varsin louhikkoinen.

Figure 6. Granitoid blocks extracted by the glacier at the top of Mantereenlinna hill fort.

tin kapeikon valvomiseksi. Vesialue on saatu näin visuaaliseen hallintaan, kuten Rapola-tutkijat sanovat (Seppälä 2003).

Mantereenlinna

Hämeenlinnan (Vanajan) Mantereenlinna on osin moreenipeitteinen kalliolinna. Muodostuma on Katumajärven jyrkänteinen rantakallio (2131 09 C), jonka luoteiosassa on mataloituva painanne. Sen sulkee matala kivivalli, joka lienee pintalohkareinen reunamoreeni. Siihen liittyy noin 12 metrin pituinen sisäpuolinen lohkarokujanne, joka voi olla jäännös porttikäytävästä (Taavitsainen 1990). Toiseksi vaihtoehtoksi on tarjottu hevoselle avattua ajouraa.

Erityisesti vesihuolto on ollut muinaislinnojen koetinkivi. Mantereen linnavuorella on havaittu

rakenne, jota on pidetty vesisäiliönä. Rapolassa on toisessa linnahaudassa kraaterimainen syväne, joka ilmeisesti on ollut kaivo (Hirviluoto ja Koskinen 1976). Rapolan linnavuoren alueella on myös asuinkuoppia – muinaisajan korsuja.

Hakoisten linna

Hakoisten linnavuori Janakkalassa sijaitsee Kernaalanjärven ja Räikälänjoen tuntumassa (2131 11 A; Janakkalan maaperäkartta, Maija Haavisto-Hyvärinen). Linnavuori on viljelysaukeiden keskellä kohoava jyrkänteiden rajaama kalliolohko, jolla on komea profiili. Sen itäpuolella on vallihaudalla eristetty esilinna. Varhaiskeskiaikainen Hakoisten linna on saattanut olla käytössä jo esihistoriallisella ajalla.

Novgorodilaisessa kronikassa on kuvaus (Kerk-

konen 1976) siitä, miten novgorodilaiset menivät sotimaan vuonna 1311 hämäläisiä vastaan. Päälinnaa, jonka kronikka nimeää Vanain linnaksi, piirrettiin kolme vuorokautta väestön paettua sinne. Kivisellä kukkulalla olevaan linnaan ei ollut kuitenkaan pääsyä miltään suunnalta. Maantieteellisesti kuvaus Vanain linnasta soveltuu hyvin Haikoisten linnaan.

Päätäntä

Muinaislinnat ovat toimineet tähytys-, puolustus- ja/tai pakolinnoina. Koko väestön pakeneminen muinaislinnaan lapsineen ja karjoineen lieene epätodennäköistä (Taavitsainen 2003). Yhteisö hajautui ilmeisesti pieninä ryhminä ympäröiviin metsiin hyökkäyksen yllättäessä. Vaihtoehtoina oli joutua surmatuksi tai, etenkin naisten ja lasten osalta, orjaksi. Rapola on ollut sekä pako- että puolustuslinna, mutta myös kauppa- ja hallintokeskus.

Muinaislinnojen kivivalleissa on useimmiten kyse luonnon ja ihmisen toimintojen yhteisvaikutuksesta. Esihistorian ihminen on käyttänyt taitavasti hyväkseen rantavoimien synnyttämiä lohkarerantoja, pintalohkareisia moreeniharjanteita ja moreenin maakiviä. Meren tai järven jään työnön kasaama pallelohkareikko on jo luonnostaan muurimainen.

Harjulinnoista on todettu usein, että niiden rinteitä on jyrkennetty. Rantavoimat ovat työstäneet Linnanpäässä ja Rapolanharjulla rinteitä. Mikä on ihmisen, mikä aaltojen ja tyrskyjen osuus, jää satunnaisella käynnillä avoimeksi. Esihistorian ihminen on kuitenkin tuntenut hyvin maastonsa ja sen puolustukselle tarjoamat edulliset olosuhteet.

Mäkilinnojen eräs tehtävä on ollut vesireittien valvonta. Vihollinen hyödynsi niitä kulkuväylinä myös talvella ja apuna suunnistuksessa. Tulitiedotusta on tuskin käytetty, sillä se ei toimisi kaikissa sääoloissa ja pitkällä välimatkoilla. Samalla se paljastaisi viholliselle tähytyspaikan ja sen, että se on havaittu (Taavitsainen 1990). Yllätys on sissiluonteisen sodankäynnin perusedellytys.

Kirjallisuus

- Auer, V. 1924. Die postglaziale geschichte des Vanajavesisees. Bulletin N: 69. Suomen Geologinen Komissioni.
- Hirviluoto, A.-L. ja Koskinen, K. 1997. Rapolan muinaislinna. Voipaalan taidekeskus.
- Karttakeskus ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2007. Suomalainen paikannimikirja. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 146.
- Kerkkonen, V. 1976. Janakkalan historia. Janakkalan kunta.
- Matiskainen, H. ja Ruohonen, J. 2004. Esihistorian pauloissa. Riihimäen kaupunginmuseo.
- Purhonen, P. (toim.) 2001. Maiseman muisti. Valtakunnallisesti merkittävät muinaisjäännökset. Museovirasto.
- Seppälä, S.-L. 2003. Muinaislinna ja maisema – visuaalinen maisema-analyysi arkeologiassa esimerkkinä Rapolan muinaislinna. Rapola-tutkimuksia 3. Museovirasto.
- Taavitsainen, J.-P. 1990. Ancient hillforts of Finland. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 94.
- Taavitsainen, J.-P. 2003. Karjalan muinaislinnat. Teoksessa: Matti Saarnisto (toim.). Viipurin läänin historia I, Karjalan syntyy.

Summary

Hill forts have served as defences, watch places as well as escapes during the prehistoric times in Finland. Hill forts are often combinations of the natural geological and manmade structures. People have used often originally natural geomorphological formations and sculptured/built-on them to suit better the needs of men at the time being. Among others, at least ancient beaches, eskers and large boulders/rocks have been utilised in the service by the prehistoric people. Hill forts have commonly been used for surveying the surroundings, (esp. territorial waters), orientating oneself and as forts during guerrilla war fares.

AATTO RATIA

PL 30, 14201 Turenki